

УДК 336.71:93(477)

О. Кристюк, здобувач

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ІКТ

В роботі розглянуто основні аспекти державного регулювання ринку ІКТ та проаналізовано успішний міжнародний досвід в цій сфері. Визначено основні напрямки підвищення ефективності державної політики для забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств ІКТ.

Ключові слова: державне регулювання, конкурентоспроможність підприємства, ринок інформаційно-телекомунікаційних технологій.

In the article it is reviewed the main aspects of state regulation of the market of ICT and the successful international experience in this sphere. The main directions of improving the effectiveness of public policies to ensure competitiveness of Ukrainian enterprises of ICT.

Keywords: government policy, the company's competitiveness, market ICT.

В умовах глобалізації та інформатизації суспільства створення сприятливого середовища та забезпечення конкурентоспроможності (КСП) національних підприємств на ринку інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ) мають стати орієнтирами державної політики при формуванні стратегії економічного розвитку України. Це особливо актуально в контексті інтеграції України до Європейського Союзу та прагнення посилити позиції країни в глобальній конкуренції на світовому ринку. Однією з найважливіших складових діяльності держави у галузі інноваційно-інвестиційної політики є законодавче регулювання та створення сприятливого середовища для розвитку ринку ІКТ.

Серед провідних українських та російських фахівців, що займаються проблемами конкурентоспроможності можна виділити: Г. Азоєва, І. Акимову, І. Смоліна, Р. Фатхутдінова, С. Соколенко, В. Точіліна, А. Філіпенко, А. Чухно, О. Шниркова, Н. Тарнавську та інші. Проте проблема створення ефективного інституціонального середовища для забезпечення конкурентоспроможності підприємств в цій сфері залишається відкритою і потребує ретельного вивчення.

Метою роботи є аналіз державного регулювання ринку ІКТ в країні, обґрунтування основних напрямків партнерства між державою та приватним сектором щодо розвитку ринку ІКТ і розробка науково обґрунтованих рекомендацій в цілому щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємств ринку ІКТ.

Аналіз поточної ситуації засвідчує, що з кожним роком погіршується рейтинг України за Індексом технологій, який є складовим Загального індексу конкурентоспроможності (GCI, розраховується Світовим економічним форумом, представлений у "Звіті про глобальну конкурентоспроможність"). Це досить тривожний сигнал, оскільки сфера інформаційно-комунікаційних технологій є однією з трьох важливих складових сучасної економіки знань.

Загальновідомим фактом є те, що тільки фактор технологічних змін забезпечує стабільне зростання та соціально-економічне процвітання країни, її визнання як розвиненої держави світовою спільнотою. Важлива роль у цьому процесі належить державі. Саме держава здатна створити сприятливе макроекономічне бізнес-середовище для розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій, які в умовах кризи можуть відіграти роль локомотива і вивести економіку держави на якісно новий рівень.

Сьогодні для багатьох видів продукції сектору ІКТ більша частина вартості формується не на стадії матеріального виробництва, а завдяки ефективному маркетингу, обслуговуванню та НДДКР. Тому не дивно, що більшість розвинутих країн та окремих країн, що розвиваються, пішли шляхом додаткового фінансування НДДКР, що дозволило забезпечити значні інновації у

високотехнологічних галузях їх економік, та в цілому стало визначальним фактором зростання світового ринку високотехнологічної продукції та послуг.

Зокрема у 2009 році витрати на НДДКР у країнах ОЕСР становили 817,77 млрд. дол. США (за паритетом купівельної спроможності), або 2,2 % їхнього ВВП. Для порівняння, частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у складі ВВП України у 2009 році дорівнювала 0,86 %, у I півріччі 2010-го – майже 0,8 %. Країни ЄС поставили собі за мету до кінця 2010 року витрати на НДДКР довести до 3 % в рамках нової політичної ініціативи "Європейське інформаційне суспільство 2010". Європейські країни швидко наздоганяють США, нарощуючи темпи інвестування на ринку ІКТ. Так, в абсолютному вираженні витрати на цей сектор у 2009 р. Європі зросли на 12 % (у США – на 9 %, в Індії й Китаї – на 22 %), хоча в 2008 році 95 % дослідницьких бюджетів припадало на американські, європейські та японські компанії, при цьому 2/3 – на три сфери: обчислювальної техніки та електроніки (29 %), охорони здоров'я (22 %) й автомобілебудування (16 %). Для порівняння, державне фінансування наукової діяльності в Україні є зовсім мізерне – у роки незалежності воно не перевищувало 1 % ВВП. [1] Хоча Україна має значний науковий потенціал: посідає 26-те місце в міжнародному рейтингу за кількістю дослідників на 1000 працівників, для повноцінного забезпечення КСП підприємств ринку ІКТ явно не вистачає фінансування, як приватного, так і державного. [2, с. 22]. О.Є.Кузьмін, Т.М.Шотік пропонують виділяти наступні види фінансування інноваційної діяльності [3, с. 23]:

- ✓ державне фінансування інноваційних проектів;
- ✓ банківське кредитування;
- ✓ інвестування;
- ✓ самофінансування інноваційної діяльності.

Державне фінансування НДДКР важливе для проведення фундаментальних досліджень. Попри те, що, за оцінками фахівців, можливість отримати позитивні результати від фундаментальних досліджень досить невелика і становить орієнтовно 5–10 % (тоді як ефективність прикладних досліджень – до 80–90 %, а проектно-конструкторських рішень – навіть до 95 %), саме результати фундаментальних досліджень ведуть до революційних відкриттів, які кардинально змінюють існуючі технології й навіть започатковують нові технологічні уклади, що особливо важливо в такому секторі як ІКТ. Отже, досягнення високого технологічного рівня економіки та забезпечення КСП підприємств на ринку ІКТ потребує, відповідно, і значних капіталовкладень у фундаментальні дослідження. [4, с. 253]. А це під силу лише державі.

В Україні, як і в більшості країн постсоціалістичного простору, зокрема в Росії, домінує так звана "дирижи-стська" модель, що передбачає традиційну промислову

політику з виокремленням галузевих пріоритетів та їх державною підтримкою [5]. Прямо визначити вплив державного фінансування на забезпечення конкурентоспроможності підприємств ринку ІКТ не є можливим, тому ми пропонуємо зробити це опосередковано: через аналіз структури витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт в Україні за їх джерелами. Статистичний аналіз показує, що негативна тенденція 1990-х років, коли частка державного фінансування НДДКР постійно скорочувалася (у 1996-му вона становила 39,8 %, а в 1998-му – лише 28,8 %), подолана. Витрати стабілізувалися на рівні 40–45 % (39,06 % за підсумками 2007-го, 45,78 % у 2008-му і 40,54 % у 2009 року), що співвідноситься із частками державного фінансування наукової

діяльності у країнах-лідерах на ринку ІКТ. Для економіки дуже важливо, у якій сфері відбуваються інновації. Українські реалії свідчать: у 2009 році понад 83 % інвестицій отримали підприємства третього технологічного укладу, 10 % – четвертого й лише 7 % – п'ятого. Таким чином, актуальною проблемою для української економіки є не-ефективний розподіл інвестицій. Відповідно завданням є розробка ефективного й раціонального механізму заохочення інвесторів до вкладання фінансових ресурсів у передові галузі та у НДДКР. [6, С. 227–230.]

На наш погляд, можна виділити шість базисних управлінських сегментів, що забезпечують ефективну державну політику щодо формування КСП підприємств ринку ІКТ:

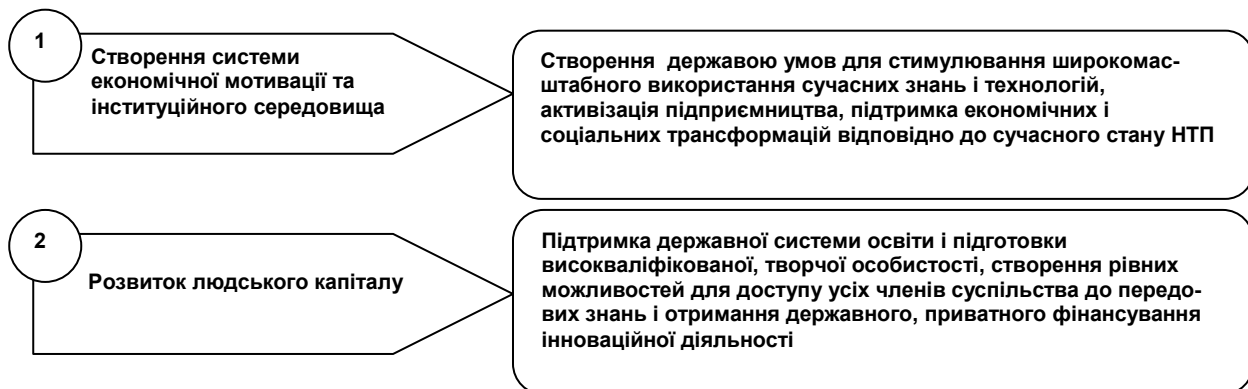

Рис. 1. Складові елементи державної політики забезпечення КСП підприємств на ринку ІКТ

Державна політика щодо посилення КСП підприємств на ринку ІКТ буде успішною, лише коли всі шість складових будуть працювати злагоджено та ефективно. Нова Концепція забезпечення КСП підприємств ринку ІКТ має бути максимально реалістичною, відповідати новому динамізму розвитку суспільних інституцій. Цікавим для української влади в цьому аспекті є європейський досвід впровадження системної та послідовної співпраці промислових та соціальних систем: в ЄС з 2007 року діє Сьома Рамкова програма (2007-2012 рр.), яка передбачає створення Європейської дослідницької сфери. Проте, на сучасному етапі глобалізації для забезпечення конкурентоспроможності як окремого підприємства, так і країни в цілому важливо не тільки продукування та передача інформації, знань, а насамперед їх комерційне використання.

Українська держава може активно впливати на процес забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств на ринку ІКТ за допомогою бюджетних і приватних інвестицій, сприяти появі державно-приватних високотехнологічних підприємств, створювати регіональні інноваційні кластери. Зрозуміло, що обмеженість українського бюджету не дозволяє надавати підтримку всім підприємствам ринку ІКТ, тому пріоритетом у державній політиці має стати створення стимулюючого нормативного середовища для тих підприємств, які забезпечують позитивні кінцеві результати у вигляді масової конкурентоспроможної продукції, тобто державна політика має носити точковий характер. Одним із інструментів забезпечення КСП підприємств на ринку ІКТ може стати бюджетний процес шляхом створення відповідного "Бюджету розвитку та забезпечення КСП підприємств ринку ІКТ".

Діяльність підприємств на ринку ІКТ регулюється у відповідності до правових засад розбудови інформаційного суспільства. В Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють відносини щодо інформатизації суспільства та діяльності органів

державної влади, створення електронних інформаційних ресурсів, розвитку телекомунікацій, електронного документообігу і цифрового підпису.

Сьогодні нормативно-правову базу інформатизації складають п'ять Законів України, чотири Укази Президента України, двадцять п'ять постанов Кабінету Міністрів України, а також розпорядження КМУ, накази Мінтрансзв'язку і Держзв'язку, зареєстровані у відповідному порядку в Міністерстві юстиції України. Основними серед них є Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки", яким затверджено "План заходів з реалізації завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2005-2015 роки".

На думку експертів, прийняття Законів України "Про Концепцію Національної програми інформатизації", "Про Національну програму інформатизації", Указу Президента України "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні" відіграло значну роль у розвитку інформатизації в Україні та дозволило країні виконати зобов'язання, прийняті на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства, щодо розробки національної електронної стратегії.

На даний час у державі в основному створено нормативно-правове підґрунтя і технологічну основу функціонування ринку ІКТ. Але водночас, на наш погляд, все ще недостатньо врегульованими залишаються окремі питання, зокрема, пов'язані з активним залученням широких верст українського населення до процесу інформатизації, із захистом інтелектуальної власності, державних інформаційних ресурсів та персональних даних, електронною комерцією тощо.

Формування державної політики у сфері забезпечення конкурентоспроможності підприємств на ринку ІКТ мають передбачати наступні важливі аспекти:

✓ по-перше, трансформацію інституційного середовища для формування ядра конкурентоспроможних на світовому ринку національних ІТ компаній;

✓ по-друге, перехід від підтримки організацій до стимулювання видів діяльності: через зростання значення мережевих зв'язків у найрізноманітніших формах, зокрема, у формі технологічних кластерів, через запуск впровадження сучасних технологій шостого технологічного укладу;

✓ по-третє, впровадження нового формату економічних відносин в умовах моделі "відкритої інновації";

✓ по-четверте, створення зрозумілих і прозорих механізмів захисту інтелектуальної власності, які відповідали б міжнародним стандартам.

Саме порушення прав інтелектуальної власності в Україні значно ускладнює розвиток ринку ІКТ, призводить до втрати державним бюджетом частини прибутків й впливу інтелектуальних ідей за кордон, унеможливає комерціалізацію наукових винаходів, підриває конкурентоспроможність легально працюючих підприємств на ринку ІКТ.

Отже, в сучасних умовах головна роль держави у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств на ринку ІКТ полягає, насамперед:

✓ у забезпеченні неухильного дотримання всіма суб'єктами ринку чинного законодавства, модифікації нормативно-правового забезпечення у відповідності до

державних пріоритетів та тенденцій розвитку світової економіки;

✓ у створенні державного попиту на продукцію сектору ІКТ, використання його як опосередкованого інструменту управління КСП підприємств, що працюють на даному ринку (зокрема у формі державних замовлень на їх продукцію);

✓ у формуванні такого інституційного середовища, створення таких умов, які б стимулювали б фінансові інститути інвестувати гроші у інноваційні проекти ринку ІКТ. Держава має активно розбудовувати інфраструктуру ринку ІКТ у відповідності до обраної стратегії та програми розвитку економіки.

1. Федулова Л.І., Корнєєва Т.М. Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації антикризової стратегії. // Фінанси України. - №10. - 2009. - С.8. 2. Спільний аналітичний звіт Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та Національного банку України "Потенціал України та його реалізація". - К., 2008. - С. 21-25. 3. Кузьмін О.Є., Шотік Т.М. Фінансова складова в розвитку й функціонуванні національної інноваційної системи. // Фінанси України. - №5. - 2009. - С. 23. 4. Онікієнко В.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В.В. Онікієнко, Л.М. Ємельяненко, І.В. Терон; За ред. В.В. Онікієнко. - К.: РВПС України НАН України, 2006. - 480 с. 5. Глазьев С.О. Стратегии развития российской экономики. Март 2002. - <http://www.glazev.ru>. 6. Косіцина І.О. Інвестиції як необхідна умова розвитку реального сектора економіки / І.О. Косіцина // Теорії мікро-, макроекономіки. - 2005. - Вип. 20.

Надійшла до редколегії 11.11.10

УДК 330.322:336.76

Ю. Сапачук, асп.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІКТИВНОГО КАПІТАЛУ

Ретельно досліджена категорія фіктивного капіталу в ринковій економіці. Розглянуто побудова кругообігу фіктивного капіталу з позиції утворення фіктивного доходу.

Ключові слова: фіктивний капітал, фіктивна вартість, цінні папери, фінансовий капітал, рента

The category of the fictitious capital in market economy is carefully investigated. The construction of circulation of the fictitious capital from a position of formation of the fictitious income is considered.

Keywords: fictitious capital, fictitious cost, securities, financial capital, rent

Породження прибутку такою матерією, як цінні папери розглядалося суспільством неоднозначно, і довгий час ставилося під сумнів, як властиво економічне явище й визнавалося різновидом злочинної діяльності. Цьому підходу відповідали закони проти лихварства й багатові раз засвідчила примарність надій щодо ефективності механізмів ринкового саморегулювання [2; с. 4]. В цьому контексті надзвичайно актуальною є всебічна оцінка фіктивного капіталу в ринковій економіці.

Наприкінці XIX – початку XX ст. потрясіння на ринках цінних паперів стали основною ознакою настання економічної кризи, і значимість проблеми фіктивного капіталу зростає. Поточна фінансово-економічна криза черговий раз засвідчила примарність надій щодо ефективності механізмів ринкового саморегулювання [2; с. 4]. В цьому контексті надзвичайно актуальною є всебічна оцінка фіктивного капіталу в ринковій економіці.

Всебічна оцінка значення фіктивного капіталу для капіталістичної економіки ґрунтовно дана вперше К. Марксом. Характеристика, дана К. Марксом фіктивному капіталу, залишається затребуваною донині.

Зробивши головне – давши свою теорію фіктивного капіталу, розвинути свої ідеї стосовно ринків цінних паперів, фіктивного капіталу ні Маркс, ні Енгельс не встигнули. Р. Гільфердінг у своїй праці "Фінансовий капітал" [3], зробив одну зі спроб дати наукове пояснення новим явищем капіталізму, пов'язаним з його вступом у стадію імперіалізму. У ньому Гільфердінг узагальнив теоретичний матеріал про фіктивний капітал, про появу й діяльність акціонерних товариств, опи-

сав біржу, розглянув процес підпорядкування малого та середнього капіталу крупним. Саме Гільфердінг, за думкою більшості вчених, вперше пропонує використовувати поняття "фінансовий капітал".

В.І. Ленін розвинув аналіз категорії фінансового капіталу. Критикуючи Р. Гільфердінга, який звів поняття фінансового капіталу до підпорядкування промислового капіталу банківським, В.І. Ленін інакше визначив сутність фінансового капіталу: "Концентрація виробництва; монополії, що виростають із нього; злиття або зрощування банків із промисловістю – от історія виникнення фінансового капіталу й зміст цього поняття" [4; с.344].

Видатні західні дослідники в царині економічної теорії та економічної історії, розглядають категорії фіктивного та фінансового капіталів в контексті розвитку капіталістичної економіки в цілому, це передусім Ф. Бродель, І. Валерстайн, Д. Розенберг, А. Гершенкрон, А. Маршал, В. Зомбарт. Серед вітчизняних науковців значний внесок у дослідження даного напрямку зробили Л. Алексєєнко, В. Базилевич, О. Василик, І. Лютій, В. Федосов, С. Юрій та ін. Слід виділити також праці провідних російських вчених – І. Балабанова, Ю. Осіпова, А. Ковальова та ін.

Особливо гостро стоїть питання про співвідношення розвитку фіктивного й реального капіталів. У теоретичному й практичному аспектах у цьому питанні існують невивчені моменти. Їх вирішення має пряме відношення щодо формування державної економічної політики в цілому та фінансової антикризової зокрема [5].